

Papp Júlia

EGY ADAT A TÖRTÉNETI FESTÉSZET HAZAI KEZDETEIHEZ

*(Wándza Mihály Mátyás király bécsújhelyi táborozását
ábrázoló festményének leírása 1806-ból)*

1806-ban a Kultsár István által szerkesztett Hazai Tudósításokban egy szokatlanul részletes, szinte illusztráció-igényű műleírást tartalmazó tudósítás jelent meg Wándza Mihály Mátyás király bécsújhelyi táborozását ábrázoló festményéről. A tudósítás – melyet tehát nem irodalmi vagy tudományos folyóiratban, hanem egy hírközlő, referáló újságban tettek közzé – több szempontból is figyelmet érdemel. Bővíti – bár egyelőre sajnos csak virtuálisan – a 19. század második felében európai színvonalra és rangra emelkedő hazai történeti festészet korai, műalkotásokban meglehetősen szegényes időszakának műtárgyállományát – a műalkotás esetleges felbukkanásakor¹ lehetővé téve a téma és az alkotó azonosítását. A festmény témájának kiválasztásában nyomon követhető a hazai történetiszemléletben és a hőskultuszban a 18–19. század fordulóján bekövetkezett néhány változás, a művészi megformálást érintő megjegyzésekben pedig a honi műkritika csíráira bukkanunk.

A' Szép Mesterségek

Jeles példáját mutattuk a' Szép Mesterségek első Nemének, a' Hangzó Mesterségeknek, XI Levelünk 93 oldalán, midőn Csermák Antalnak mind Hegedűkre, mind Fortepiánóra készült magyaros munkáit előadtuk. – Nem kevesebb örömeire lehet a' Hazának, mint valóságos ditsőségére vagon a' Szerzőknek a' Szép Mesterségek második nemében, az Képező mesterségekben, való jeles tehetségök. Ilyen mesterek közé számlálhatjuk mi Vaandza Mihály kedves Hazánkfiát, ki jól hordozott etsetjével Mátyás Király emlékezetét felelevenítette, és a' Magyar Nemzetnek ditsőséges tetteit örökösíteni igyekezvén magának szerzett just a' halhatatlanságra. Ő több más munkái után, mellyekkel Képszerző talentumait nyilván valóvá tette. Most végzett el egy 3 lábnyi magasságú, és 4 ½ szélességű Darabot Budán.

A festés foglalja magában a' Magyaroknak Bétsi Újhely alatt való táborozásokat. A' Király egy veres Bársony Baldagin előtt talpig aranyos pánczéban, 's olly méltóságos tekintettel vagon előadva, melly a' Szultán rangját majmoló, részszerént arany szövással tsikolt, részszerént Hermelin bőrrrel ékesített öltözetel elejébe érkező Török Követ vakmerő gőgjét megzavarta. A' Király kezében egy drága aranyos buzgányt tart a' Követ erányában, ki megrettenvén magát viszarántja. – A' Török Követ lábainál látszik egy földön 'susorgó Rabszolga, ki Urának nyomdokit a' napkeleti szokás szerént egy zófa párnával követi. – Ezek a' közelebb álló személyek, kik közt az úgy nevezett Centralis, vagy is fő Figurának Corvinus; a' másodiknak pedig ő utánna a' Török Követ vagon feltéve. A' több ezek körül lévő Figurák a' Királynak balja felől: egy a' Baldagin megett lévő élőfa,

melly alatt egy arannyal kivart tsótárral és czifra bojtokkal felékesített paripa egy azzal bánni szokott szakállas Őszszel. Corvinus jobbján a' Török körül külömb külömb indulatokat mutató páncczelos Vitézek sűrű tödolgása; ezeken túl pedig a' Város felé nyomuló seregeknek tüzelése; hoszszú Kordont vonnak, kik már kirendelt helyeken elintéztett ágyúikkal a' távolról látszó Város Bástyáit czélba vévén, azokra a' Király rendeléséből éppen akkor kezdenek tüzelni, midőn a' Török Követ a' kezében lévő Zászlóval a' Király egészen arannyal borított sátora elejében helyezett Baldaginhoz közelített. Egyszóval ezen Munkában, mind az indulatok, mind a' dolgoknak egymáshoz való távúlsága mind a' színeknek egymástól való kiemelkedése 's a' t. oly mesterséggel és vigyázással vagynak össze rakva, hogy ezt csak azok ítélik meg, a' kik ezen nemes és nehéz mesterségnek velejét fundamentumosan értik; 's magok is Componálni jól tudnak. Az e'hez nem értő hamar megbotlana benne; annyival is inkább mivel többnyire Herosi Darabjainak vonásai vakmerők és bátrak, mellyeket minden eltsinosgatás nélkül szabadon hágy munkáiban: Tudniillik már ez maga is mesteri tehetségnek jele.

Illyen mesteri kéz munkáját látván méltán felkiálthatunk Csokonai Vitéz Mihállyal:

Mátyás ditsóult Lelke tekínts alá!
Szemléld Egedből lábbadozó Hazád,
Érezd, hogy a' Menny kedve is egy igaz
Hérósi szívben megszaporodhatik.

Úgy értjük, hogy ezen Endori Varáslás mesteriségével készült munkát Méltóságos Vesselényi József Bárá Úr, és Mélt. Kendefi Gróf vérből született Kedves Élete Párja fogják magokévá tenni. Adjon a' Magyarok Istene több illyen Magyar Nagyságokat a' Nemzetnek, és a' Mesterségeknek virágzására!!²

A hazai múlt nevezetes eseményei, híres személyiségei, tárgyai és épületei ábrázolásának több évszázados hagyománya ismert.³ Ismeretes, hogy a 18–19. század fordulójától a híres személyeket és történeti érdekű tájakat, várakat bemutató rajz- és metszetsorozatok⁴ mellett számos történeti eseményt ábrázoló könyv- és almanach-illusztráció is napvilágot látott.⁵ Kisfaludy Károly Aurorájának (1822–1837) metszetei – egy kortárs megítélése szerint – „tsupa hazai történeteket foglalnak magokban.”⁶ Az 1820-as években honi történeti témájú illusztrációkat között a rövidéletű Vaterländischer Almanach für Ungarn, Igaz Sámuel Hébéje, illetve a Beimel József által Esztergomban kiadott Uránia is.⁷

A Wándza Mihály⁸ alkotásáról szóló tudósítás szerint az eddig feltételezettnél⁹ korábbra, a 19. század elejére tehető az önálló – tehát nem épületdekorációként, oltárképként, illetve folyóirat- vagy könyvillusztrációként szolgáló –, az európai klasszicista festészeti műfaji hierarchiájának legelőkelőbb helyét elfoglaló többalakos történeti festmény meghonosodása is.

A festő a képen – úgy tűnik – két különböző, a 18. századi forráskiadások révén széles körben ismert történeti motívumot komponált egybe. A Mátyás király és Habsburg (III.) Frigyes császár közötti háború során Mátyás Bécs 1485-ös elfoglalása után a császár kedvenc városát, Bécsűjhelyet vette ostrom alá. Az ostrom hosszú és nehéz befejező szakaszát a király személyesen irányította. A város ostromáról részletesen beszámoló Bonfini szerint Mátyás 1487-ben „hét hónapot

töltött itt a táborban; ideiglenes királyi lakot építtetett, kör alakú ebédlőt, mellette kápolnával”,¹⁰ s az ostrom alatt végig keményen ágyúztatta a várost.

A török követ fogadásának motívuma ezzel szemben annak az Oláh Miklós Hungáriájában található közismert és népszerű anekdotának az ábrázolása lehetett, mely szerint a visegrádi palota pompájától megzavarodott török követ nem tudta elmondani Mátyásnak küldetése célját.¹¹ A bécsújhelyi ostrom alatt – mint Bonfininél olvashatjuk – Mátyás tartott követfogadásokat – nagy pompával fogadta például a Corvin János és Bianca Sforza házassági szerződését előkészítő milánói követeket, illetve a 9 éves Estei Hippolit esztergomi érseket – ám török követ érkezéséről nem esik szó. A megilletődött török követ fogadásakor Mátyás körül a visegrádi palota alsó és felső udvarán elhelyezkedő udvari méltóságok Oláh Miklós által említett „mérhetetlen tömege” talán a Wándza festményén szereplő „pánczélos Vitézek sűrű tódolásával” állítható párhuzamba.

Annak hangsúlyozása, hogy a művész festményével „Mátyás Király emlékezetét” eleveníti fel, és „a’ Magyar Nemzetnek ditsóséges tetteit” örökíti meg, a nemzeti tematika iránti növekvő korabeli igényre utal. A hazai történelem eseményeinek irodalmi és képzőművészeti ábrázolása a 19. században – s nemcsak nálunk – emelkedett szerepet kapott: a megerősödő nemzeti eszme és öntudat kifejezésének eszközüvé vált. A nemzeti téma ábrázolásának fontosságára a 18–19. század fordulójától egyre több írás hívta fel az írók, költők, és képzőművészek figyelmét. A Wándza festményét ismertető tudósító is mintegy megelőlegezi az osztrák birodalmi patriotizmus „hazafias romantikájának” szemléletét. Josef Hormayr 1821-es, az Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst-ban megjelent írásában, illetve a Tudományos Gyűjtemény erre reagáló felhívásában a hazai művészeket a honi történelem eseményeinek festményeken történő megörökítésére buzdították.¹²

A festmény elkészítése ugyanakkor a kortársak számára nemcsak a feldolgozott téma miatt vált hazafias tétté. A 18. század végétől egyre világosabb megfogalmazást nyert – elsősorban a felvilágosult és művelt nemesi-polgári értelmiség programjában – a hazai képzőművészet fejlesztésének igénye. Míg a művészetek és a tudományok pártolása a korábbi századokban az egyén kifinomult ízlését és műveltségét, a szellemi arisztokráciához való tartozását reprezentálta, addig a felvilágosodás korában az irodalom és a művészet erkölcsi nevelő erejébe vetett hit elmélyülésével a kultúra emelkedett társadalmi szerepet, egyetemes küldetésjellegét kapott. A művelődési eszmény megerősödésével párhuzamosan kibontakozó, különböző ideológiai forrásokból táplálkozó hazai kultúraértelmezésben¹³ is a honi művészet fejlesztése a nemzet általános felemelkedésének, önbecsülése és azonoságtudata erősítésének, illetve a fejlettebb külföldi viszonyokhoz való felzárkózásnak a lehetőségét jelentette. Ezt a szemléletet igyekszik elmélyíteni az olvasókban a tudósító annak hangsúlyozásával, hogy a művész tehetsége nem csupán saját dicsőségét növeli, hanem „örömeire lehet a’ Hazának” is. S éppígy „a’ Magyar Nemzetnek, és a’ Mesterségeknak virágzását” elősegítő tétté válik a kép megvásárlása, azaz „kedves Hazánkfia” támogatásán keresztül a hazai művészet pártolása is.

A 18. századi költészetben és történeti ábrázolásokban – főleg az egyházi festészetben – a kegyes szent királyok, elsősorban Szent István kultusza uralkodott.¹⁴ A 18. század végén azonban „a nemzeti hősmonda” – mint Cifka Péter rámutatott – a felvilágosodás racionalista multszemléletének hatására „a Hunyadiak története körül készül kikristályosodni.”¹⁵ Pálóczi Horváth Ádám Voltaire Henriad-ján

fellelkesülve Hunniás, vagy Magyar Hunyadi című, Győrben, 1787-ben megjelent hőskölteményében Hunyadi János török-ellenes küzdelmeit dolgozta fel. Arra, hogy Wándza festménye a kortársak szerint is a részben Horváth Ádám nyomán a Hunyadiak körül kibontakozó hőskultuszhoz kapcsolódott, a Mátyás „igaz Hérósi szívé”-ről éneklő Csokonai vers¹⁶ említése utal.¹⁷ Annak a Csokonainak a költeményéből idézett ugyanis a tudósító, aki maga is tisztelője volt Pálóczi Horváth Ádámnak, s versben köszöntötte a Hunniás szerzőjét.¹⁸

Wándza festményének témája azonban nemcsak nemzeti-hazafias, hanem hangsúlyozottan Habsburg-ellenes is volt. Hunyadi János a 19. században leggyakrabban az európai kereszténységet a pogány törököktől védő vitézként, vagy a templomban haldokló jó keresztényként került ábrázolásra – s ilyen hősként került be az osztrák „birodalmi pantheon”-ba is.¹⁹ Wándza ezzel szemben Hunyadi Mátyás tettei közül azt örököltette meg, melyet a honi hazafias költészet – „nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára” – később is nem titkolt nemzeti büszkeséggel emlegetett. A Bécsújhelyet ostromló Mátyás ábrázolásával a festő ugyanakkor nyilván nemcsak az ausztriai város meghódításának diadalát kívánta felidézni, hanem a honi történelemnek azt a dicsőséges, a kései utódok által vágyva tisztelt időszakát is, melyben az erős, független nemzet nagyhatalmi törekvései, birodalmi aspirációi realitást nyertek.

Erre utal az is, hogy Wándza alkotása nemcsak a barokk csataképek, várostrom-ábrázolások hagyományait folytatta, hanem a leírás szerint egyik első darabja lehetett a később itthon népszerűvé váló reprezentatív-historizáló, azaz a korábbi diadalmas, dicsőséges időszakok látványos, pompás ünnepi eseményeinek – lakomáknak, követfogadásoknak, fejedelmi esküvőknek, bevonulásoknak – képzeletbeli rekonstruálására törekedő történeti festménytípusnak is.²⁰ Wándza festményeinek tárgyát alkalmanként később is a hazai történelem reprezentatív, fényes eseményeiből merítette. A pesti Szita-féle házban rendezett „kiállítás”on, melyre 1828-ban invitálta az érdeklődőket, többek között Mátyás és Beatrix esküvőjét, illetve Brandenburgi Zsigmond és I. Mária eljegyzését ábrázoló képek voltak láthatók.²¹

A díszes ruhába öltözött török követ, illetve a „napkeleti szokás szerint” viselkedő szolga életképszerű jelene a 18–19. századi európai irodalmi és képzőművészeti orientalizálás²² korai hazai jelentkezésére utal. Mivel ez a jelenet Oláh Miklósnál nem szerepelt, Wándza azt valamilyen keleti tárgyú leírásból vagy ábrázolásból vehette át.

Wándza Mihály festményét – mint a tudósításból kiderült – nem megrendelésre, hanem a „szabad piacra” készítette. Ezt támasztja alá a reprezentatív témához képest viszonylag kicsi, éppen lakásdíszítésre alkalmas méret – kb. 90×130 cm – is. Nyugat-Európában a 18. század második felében, nálunk a 19. század elején kezd – a feudális reprezentatív nyilvánosság csökkenésével és a polgárság gazdasági súlyának növekedésével párhuzamosan – megerősödni a fejedelmi és egyházi reprezentációtól függetlenedő, szabadon választható és megvásárolható művészet. A művészeti élet új struktúrájának lassú megszilárdulására utal, hogy Wándza képe a művészeti piacon „el is kelt”, vagyis a hír szerint vásárlókra talált. A tudósításnak abból a sorából, mely a „Herosi Darabokat” említi, arra következtethetünk, hogy a művésznek 1806 körül talán több történeti festménye is ismert volt. Korábbi festményekre utal a „több más munkái után” kifejezés is.

A belépőjegyes városi koncerteken, színházakban, a szerényebb polgári igényeket is kielégíteni akaró és tudó intézményesülő műkereskedelemben megvásárolható „termékek” ugyanakkor – éppúgy, mint a nagyközönség számára is megnyíló múzeumokban, képzőművészeti kiállításokon megtekinthető alkotások – nemcsak lehetővé tették, hanem feltételezték is a művészet laikus megítélését, az ízlésítéletek szabad konfrontálását. A kialakuló új típusú műkritika, mely elsősorban az újságok hasábjain, az irodalmi folyóiratokban kap teret, nem rendelkezik többé a kizárólagos és megfellebbezhetetlen ítéletalkotás akadémiai privilégiumával. Az eltérő esztétikai elvek és ízlésítéletek összeütközése alkalmanként – pl. a Csokonai síremlék (1806) vagy a Mátyás emlékmű-terv (1839) kapcsán – az irodalomhoz hasonlóan a képzőművészet területén is személyeskedésektől sem mentes, éles sajtóvitákba torkollik.

A Wándza festményét ismertető tudósító is figyelmet szentel a művészi eszközöknek, pl. az érzelmek megjelenítésének, a színkezelésnek, a kompozíciónak vagy a térábrázolásnak. Ismeri tehát azokat a szempontokat, melyek egy műalkotás esztétikai minőségének megítélésében szerepet játszanak, talán éppen azért, mert maga is foglalkozott festéssel. Erre utalhat öntudatos megjegyzése, hogy a kép művészi értékeit „tsak azok ítélik meg, a’ kik...magok is Componálni jól tudnak.”

A szinte kötelező, közhelyszerű, ezért többnyire üres és túlzó dicséretetek mellett, melyet a korban a hazai tematikájú és/vagy hazai művészekről származó irodalmi és képzőművészeti alkotások – bátorító, támogató céllal – kaptak, találkoznak ugyanakkor egy talán többek által hangoztatott bírálat cáfolatával is. Azt tudniillik, hogy a művész „Herosi Darabjainak vonásai vakmerők és bátrak, mellyeket minden eltsinosgatás nélkül szabadon hágy munkáiban” – azaz az idealizálás, eszményítés hiányát – kritikusunk „az e’hez nem értőkkel” szemben éppen nem hibaként, hanem erényként, a művészi tehetség biztos jeleként értékeli. A tudósító – mint erre Kazinczynak Ferenczy Lajoshoz 1807. áprilisában írott leveléből²³ következtethetünk – talán éppen a Kazinczy által képviselt idealizáló klasszicista művészetelmélet és művészeti gyakorlat híveinek elmarasztaló ítéletével helyezkedhetett szembe.

Bár a festmény esztétikai minőségét – Kazinczyhoz hasonlóan, vagy vele ellentétben? – „látatlanban” természetesen nem tudjuk megítélni, a leírásból bonyolult csoportfűzésre, eltérő kompozíciós elemek összekapcsolására, egybeszerkesztésére következtethetünk. Tájképi elem (baldachin mögötti „élőfa”) és városábrázolás, életképi jelenet (a török követ és szolgálja, vagy a lóra vigyázó öreg), reprezentatív „építészeti” háttér (a király aranyos sátra és baldachinja) illetve csatajelenet (a város ágyúzása) egyaránt szerepeltek a festményen. Mátyás alakjának előképét a Nádasdy-féle Mauzózeum metszete jelenthette, mely a vitéz királyt – Wándza képehez hasonlóan – páncélban és előretartott buzogánnyal, s szintén egy várat ostromló sereg előtt ábrázolta.²⁴

Wándza Mihály festménye tehát – a leírás alapján legalábbis úgy tűnik – témájával, műfajával és méretével egyaránt az új, nemzeti és polgári művészettel szemben támasztott korabeli követelményeknek igyekezett megfelelni. Létrejöttének körülményei, a nyilvánosság elé kerülésének módja és kritikai fogadtatása 19. századi festészetünk homályos időszakára vetnek némi fényt.

JEGYZETEK

- ¹ A festmény a Magyar Nemzeti Galéria, a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma, illetve a Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnoka katalógusaiban nem szerepel.
- ² Hazai Tudósítások 1806. 169–170. A festő ugyanebben az évben „A’ Kupidólt Amor (?)” című nyomatát kínálja – különböző kivitelben és áron – eladásra. (Magyar Kurír 1806. I–II. 599.) Lyka ezt a munkát Busongó Ámor címen Wándza „első, nyilvánosság elé került zsengéjeként” említi. LYKA Károly: A táblabíró világ művészete. Bp. 1981. 216.
- ³ A sárvári vár 17. századi mennyezetképei, vagy a pozsonyi érseki palota festészeti díszítései törökökkel vívott csatákat, vár-ostromokat örökítettek meg. A kiemelkedő történeti személyek ábrázolásának hagyománya a Nádasdy Ferenc országbíró megrendelésére 1664-ben megjelentetett Mauzóleumnak a 19. század közepéig forrásértékűnek tekintett vezér és királyportréiig nyúlik vissza. Történeti érdekű épület – Visegrád romjainak – ábrázolásával találkozunk Bél Mátyás 1737-től megjelenő, Notitia Hungariae novae geographico historica című topográfiai-honismereti munkája III. kötetében. A történeti nevezetességű tárgyak közül leggyakrabban a korona és a Lehel kürtje került ábrázolásra. A történeti téma – mint Dorffmaister Istvánnak a szigetvári plébániatemplomban és a szentgotthárdi cisztercita templomban található mennyezet- és kupolafestményein, vagy a pannonhalmi apátság megalapítását ábrázoló szombat-helyi oltárképén megfigyelhetjük – fontos szerepet kapott a 18. század végi egyházi festészetben is. GARAS Klára: A magyarországi festészet a XVII. században. Bp. 1953. uő.: A magyarországi festészet a XVIII. században. Bp. 1955. RÓZSA György: Magyar történetábrázolás a 17. században. Bp. 1973., GALAVICS Géza: A török elleni harc és egykorú világi képzőművészetünk. Művészettörténeti Értesítő, 1976/1. 1–40. uő.: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Bp. 1986. Uő.: Program és műalkotás a 18. század végén. Bp. 1971. Uő.: A történeti téma. Művészet Magyarországon 1780–1830. Katalógus. Szerkesztette: SZABOLCSI Hedvig és GALAVICS Géza. Bp. 1980. Uő.: Válsághelyzetek és képzőművészeti válaszok a 17–18. századi Magyarországon. Sub Minervae Nationis Praesidio. Tanulmányok a nemzeti kultúra kérdésköréből Németh Lajos 60. születésnapjára. Bp. 1989. 51–55. Történelem-kép. Kiállítási katalógus. Szerkesztette: Mikó Árpád, Sinkó Katalin. Magyar Nemzeti Galéria, Bp. 2000.
- ⁴ Művészet Magyarországon 1780–1830. Bp. 1980. 47–54, 63–71.
- ⁵ KERESZTURY József 1790-ben Bécsben megjelent, De Veteri Instituto Rei Militaris Hungaricae ac speciatim de Insurrectione Nobilium című könyvének a magyarok bejövetelét ábrázoló metszete a Képes Krónika egyik miniatúráját vette mintaképül. Művészet Magyarországon 1780–1830. Bp. 1980. 189. katalógustétel. Egy 1795-ös almanach Attila és a hunok életéből vett jeleneteket mellékelte a történeti ismertetéshez. PAPP Júlia: Egy 18. század végi illusztrált zsebalmanach. Magyar Könyvszemle, 1987/4.278–293.
- ⁶ Tudományos Gyűjtemény 1825. XI. kötet 105.
- ⁷ Művészet Magyarországon 1780–1830. Bp. 1980. 191–201. katalógustételek.
- ⁸ THIEME-BECKER: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. XXXV. 1942. 145.; PATAKY Dénes: A magyar rézmetszés története a XVI. századtól 1850-ig. Bp. 1951. 42. és 237–238. A perecsényi születésű Wándza Mihály (1781–1854), aki Bécsben Hesz Mihálynál és Friedrich Heinrich Fügernél, Erdélyben Neuhauser Ferencnél tanult, Lyka Károly szerint „igen-igen gyenge festő, egyébként szemes ezermester” volt. LYKA: i. m. 35. Szendrei János a festő Ferenc császár koronázását és Zrínyi szigetvári kirohanását ábrázoló nagyméretű festményeiről tud. Dr. SZENDREI János: Egy elfelejtett magyar történelmi festőről. (Wántza Mihály, 1781–1854) Vasárnapi Újság, 1910. 164–165. (illusztrációkkal). Balás Piri László Wándzának olyan nagyméretű

történelmi festményeit említi, melyeket „hol szőnyegnek, hol pajta-födélnek használtak, minthogy más fajta elhelyezésükre nem nyílt remény. Szerette a sokalakú kompozíciót és a mozgalmasságot...ügyes rajzolónak bizonyul és semmiképpen nem sorozható a korabeli divatos akadémisták közé. Lehet, hogy történelmi képein ő is természetességre törekedett, ellentétben korának színpadias történelmi festészetével.” BALÁS PIRI László: A magyar történelmi festészet a XIX. században. Bp. 1932. 23. Wándza színjátszással, s ennek kapcsán díszletfestéssel is foglalkozott. Döbrentei Gábor Kazinczyhoz írott egyik levele szerint 1811-ben „a’ Kolozsvári Magyar Theatrom igazgatója” volt. KazLev VIII. 532.

⁹ ERNSZT Lajos: A magyar történelmi festészet. Bp. 1910.; BALÁS PIRI László: i. m.; Művészet Magyarországon, 1780–1830. Bp. 1980. 63–71.

¹⁰ Antonio BONFINI: Mátyás király. Bp. 1959. 318. A baldachin-motívumot a festő Mátyás király ünnepélyes bécsújhelyi bevonulásának leírásaiból vette át. A Philostratos-kódex előszavában Bonfini „sub umbella aurea”, a Magyar történelem tizedeiben pedig „sub umbrella” bevonuló Mátyásról írt. Eugenio ABEL – Stephanus HEGEDŰS: *Analecta Nova ad Historiam Renascentium in Hungaria Litterarum Spectantia*. Bp. 1903. 69. és Antonius de BONFINIS: *Rerum ungaricum decades*. Kiadta: I. Fögel – B. Iványi – L. Juhász. Bp. 1941. (IV. VIII. 79.) 152. A Philostratos-kódex előszava megjelent KOLLÁR Ádám Ferenc: *Analecta Monumentorum omnium aevi Vindobonensia*. Tom. II. Vindobonae 1762. című munkájában. Vö.: MIKÓ Árpád: *Ekphraseis*. A budapesti Philostratos-kódex és a Bibliotheca Corvina. = Művészettörténelmi tanulmány Mojer Miklós hatvanadik születésnapjára. A MNG Évkönyve Bp. 1991. 73; BALOGH Jolán: A művészet Mátyás király udvarában. I. Adattár. Bp. 1966. 632. és uő.: *Mátyás király és a művészet*. Bp. 1985. 34. (Itt forrásként az Averulinus-fordítás előszava szerepel).

¹¹ OLÁH Miklós: Hungária. Bp. 1985. 32.

¹² Tudományos Gyűjtemény 1821. III. kötet 124. SINKÓ Katalin: A profán történelmi festészet Bécsben és Pest-Budán 1830–1870

között. Művészettörténelmi Értesítő, 1986/3–4. 99.

¹³ A honi művelődés fejlesztése, a haza „pallérozódása” a magyar szemléletű patriotizmus, a Habsburg-birodalom központosító törekvéseivel szembeni ellenállás hagyományait követő rendi-nemesi nacionalizmus, illetve a 18–19. század fordulóján megerősödő polgári nemzetállam-eszme hívei számára egyaránt fontos volt.

¹⁴ GALAVICS: i. m. 1971.

¹⁵ CIFKA Péter: A pályakezdő Ferenczy István. Művészet és felvilágosodás. Művészettörténelmi tanulmányok. Bp. 1978. 486. A romantika szellemében fellépő új költőgeneráció ezzel szemben a nemzeti hősmonda lehetőségét majd – az Osszián mintájára – egy történetileg kevésbé megvilágított, tehát a mítoszalkotásra alkalmasabb korokban fogja keresni. „A hősmonda a honfoglalás mesés eseményei köré fonódott és kiteljesült a „Zalán futása”-ban.” i. m. 487. Ferenczynek két, a Hunyadiakkal kapcsolatos munkája, egy rajz és egy érem még „az idősebb generáció felvilágosult-racionalista műszemléletét követi...” i. m. 487.

¹⁶ Az idézet a „Mélt. Gróf Festetics György Ó Ngára. A Hadi Oskoláról” című költemény két utolsó versszakából került – torzítással vagy elírással – összevonásra:

„Mátyás dicsőült lelke! tekints alá,
Esmérd egedből lábbadozó hazád,
A Keszthely és Cenk istenülő
Grófjaiban magadat találj fel;

S érezd hogy a menny kedve is egy igaz
Herosi szívben megszaporodhatik,
Ha nemzetét s emberbarátját
Virtusaiban öröködni látja.”

In: CSOKONAI VITÉZ Mihály összes művei. Franklin Társulat. Bp. é.n. 224. Cenk említésével Csokonai – mint jegyzetben írja – a nemzeti könyvtárt „fundáló” Széchenyi Ferencre utal. „Ebből az okból jön elő alábbat a Mátyás király emlékezete is.” u.ott 224.

¹⁷ A képzőművészetben – az irodalomhoz hasonlóan – később is kiemelt helyet foglalt el az erős nemzeti fejedelmek korának bemutatása. Marczinkay Elek az 1810-es

években Ethelét, Hunyadi Mátyást és Hunyadi Lászlót, illetve II. Rákóczi Györgyöt és Ferencet ábrázoló színes mellképeket készített. (Tudományos Gyűjtemény, 1819. IX. kötet 115–116.) Pesti és kassai könyvkereskedők a hét vezérnek és Attila királynak a legjobb olajfestmények után készített rézmetszetű portréira kerestek előfizetőket. (Ofner und Pester Zeitung, 1822. 1373, Magyar Kurír, 1822. II. 404.)

¹⁸ Horváth Ádámhoz. (1792)

„...Ő a feledékenységnek gyászból kötött fedele

Alól a Honor várába két nagy nevet emele
Midőn általa Hunyadi halhatatlanná leve
Magának is el nem kopó örök oszlopot teve
Mellyet meg nem emészttvén sokszáz idő
haladék

Hálaadó tsokkal venni fog a késő maradék
Míg az áldott Hunyadi név fenn marad a
hazában

Horváth ditsó neve is zeng minden Ma-
gyar szájában...”

in: CSOKONAI VITÉZ Mihály: Költemények. 2. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta: SZILÁGYI Ferenc. Bp. 1988. 29.

¹⁹ SINKÓ: i. m. 112–113. – több Hunyadi halálát ábrázoló hazai festmény említésével.

²⁰ Pl. Schmidt József: *Corvin Mátyás lovag-gá ütése*, 1840, Than Mór: *A Hunyadi-ház diadalünnepe*, 1857, Weber Henrik: *Mátyás bevonulása Budára*, 1853 (ennek vázlata már 1846-ban elkészült), *Mátyás külföldi követeket fogad*, 1865, Vízkelety Béla: *Mátyás király és Beatrix menyegzői bevonulása Budára*, litográfia, 1864, Ligeti Antal és Wagner Sándor: *Mátyás király a vadászatról hazatér*, Pálffy Lipót: *III. Béla fogadja a keresztes hadak élén hazánkba érkezett Barbarossa Frigyes Budán*, tollrajz, 1868. stb. V.ö.: KESERŰ Ka-

talin: Várabrázolások. Táj és történelem a historizmus festészetében Magyarországon. A historizmus művészete Magyarországon. Szerk.: ZÁDOR Anna. Bp. 1993.

²¹ Hasznos Mulatságok 1828. II. 257–259. és Ofner und Pester Zeitung 1828.1275. A „kiállítás” minden nap délelőtt 9 és 12, illetve délután 2 és 6 óra között volt látogatható. Az „akadémiai festő” a nagyméretű történelmi tablók – a Mátyást és Beatrixot ábrázoló festmény pl. 11 és fél láb magas és 8 láb széles, azaz kb. 3,5×2,5 méter volt – mellett gyümölcs és zöldségcsendéleteket, illetve portrékat is kiállított.

²² SINKÓ Katalin: Orientalizáló életképek. Művészet Magyarországon 1830–1870. I. Szerkesztette: SZABÓ Júlia és SZÉPHELYI F. György. Bp. 1981. 98–106.

²³ „A Busongó Amort nem olvastam. Ha a’ név meg nem téveszt, az Vandza Mihálynak munkája, kit két vagy három eszten-dő előtt Debrecenben láttam, midőn Erdélyből Bécsbe ment, festést tanulni. Em-lékezem, hogy ez a’ munka – valamint egy festése is nagy dicséretekkel kürtöl-tetett ki az újságokban. Festésről látás nélkül még bajosabb itélni, mint könyvről olvasás nélkül: de ha a’ kép felől tett tudó-sítás helyes, az még rosszabb, mint a’ könyv és csak azok által csudáltathatik, a kik ahhoz semmit sem értenek. Vandza még csak kezdő: ’s ollyantól a’ dramatica festésben sokat várni nem lehet... Profes-sor Neuhauser, a’ ki ötet is tanította a fes-tésben, felőle úgy szóllott, mint középsze-rű fej felől.” KazLev IV. 563.

²⁴ Rózsa: i. m. 1973. 92. kép. Szendrei János említi „Attila, Lehel és Szabolcs vezérek-nek állítólag szintén Wántzától eredő elég ügyesen festett” képeit, „melyek azonban csupán régi metszetek után készült szol-gai másolatok.” i. m. 165.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösz-töndíj és az OTKA (A 25048) támogatásá-val készült.